

de sadece Dimaşk'ta doksan, Halep'te on beşten fazla fıkıh medresesinin bulunduğu kaydedilmektedir. Şehirde kütüphaneler gelişmeye devam etmiştir. Eyyûbiler döneminde Suriye'de yaşayan âlimler arasında fıkıhta Abdülmuttalib b. Fazl el-İf-tihâr el-Hâşimî, fıkıha dair pek çok eserin müellifi Mahmûd b. Ahmed el-Hasrî, Ahmed b. Halîl b. Saâde el-Hûyî, vahdet-i vücûd felsefesinin en büyük mümessili Muhyiddin İbnü'l-Arabî, İbnü'l-Hanbelî, İbn Ebû'd-Dem, İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî, Hüsrevşâhî, fakih ve tarihçi Sibt İbnü'l-Cevzî, İzzeddin b. Abdüsselâm, *Kitâbü'r-Ravzateyn* müellifi Ebû Şâme önemlidir. Bu devirde bölgede Cezayir'den gelerek Dimaşk'a yerleşen İbn Mu'tî ile Ebû Bekir Nûreddin el-İs'irdî ve Reşîdüddin el-Fârikî gibi dilci, şair ve edipler de yetişmiştir. Eyyûbiler zamanında Suriye'de en çok gelişme tarihçilik alanında görülmüştür. Eyyûbî sultan ve meliklerinin tarihçilere verdikleri destek sebebiyle hem mahallî hem umumi tarih ve tabakat alanlarında pek çok eser telif edilmiştir. Dönemin tarihçilerinin başında İmâdüddin el-İsfahânî'nin *el-Berku's-Şâmi* adlı eserine bir zeyil yazan Bûndârî, *et-Târîhu'l-Manşûrî*'nin yazarı İbn Nazîf el-Hamevî, *Buğyetü't-taleb* ile *Zübdetü'l-Haleb* müellifi İbnü'l-Adîm, İzzeddin İbn Şeddâd ve İbn Vâsil gelir. Felsefe, matematik, astronomi ve tıp alanlarında ise İbn Ebû Usaybia'nın amcazâdesi Reşîdüddin Ali b. Hasan b. Ebû Usaybia, İbn Fellûs, botanikçi ve hekim Reşîdüddin İbnü's-Sûrî, botanikçi ve eczacı İbnü'l-Baytâr, *'Uyûnü'l-enbâ' fî tabakâti'l-e'tebbâ'* adlı eserleriyle meşhur göz hekimi ve biyografi yazarı İbn Ebû Usaybia sayılabilir.

İlmî çalışmalara büyük destek veren Memlûk sultanları, diğer bölgelerde olduğu gibi başta Dimaşk olmak üzere Suriye şehirlerinde çok sayıda cami, medrese, hankah ve ribât inşa ettirerek buralara zengin vakıflar tahsis etmiş, devlet adamlarının onları örnek almasıyla dört mezhebe ait fıkıh medreselerinin sayısı büyük rakamlara ulaşmıştır. Memlûkler devrinde özellikle hadis alanında ilmî hareketin en yoğun merkezi haline gelen Dimaşk'taki medreselerin sayısının 150'nin üzerine çıkması bu gelişmenin kuvvetli bir delili sayılır. Buna eğitim ve öğretim faaliyetlerinin devam ettiği cami ve türbelerle hankah, ribât ve zâviyeleri de eklemek gerekir. Bu medreseler arasında dinî ilimlerin yanı sıra özellikle tıbbî tahsis edilmiş olanlar da bulunmaktaydı. Halep şehri de önem-

li bir ilim merkezi haline gelmişti. Moğol istilâsı sonucu Anadolu, Irak ve İran'dan, yine sıkıntılı bir dönem yaşayan Endülüs ve Kuzey Afrika'dan gelen İslâm ulemâsının Suriye şehirlerine yerleşmesi bölgede ilmî hareketin canlanmasında etkili olmuştur. Memlûkler döneminde Suriye'de medreselerin yaygınlaşmasına paralel olarak ilmî hareketin çok ileri bir seviyeye ulaştığı görülmektedir. Özellikle dinî ilimler, Arap dili ve edebiyatı, tarih ve terâcim alanlarında İslâm dünyasında o güne kadar görülmemiş derecede eser telif edilmiş, bu ilmî harekete en çok katkıda bulunan şehir Dimaşk olmuş, hatta bazı ilim dallarında başşehir Kahire'yi geride bırakmıştır. Bu devirde Suriye'de özellikle dinî ilimlerde çok sayıda âlim yetişmiştir. Kiraat alanında ünlü âlimlerden Dimaşkî İbnü'l-Cezerî, tefsirde Hama Kadısı İbnü'l-Bârîzî, tarihçi ve müfessir Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, terâcimle ilgili eserleriyle meşhur Dimaşkî müfessir Bikâî temayüz etmiştir. Altın devrini yaşadığı kabul edilen hadisin alanında yetişen Suriyeli en önemli sima Nevevî'dir. *Tezhîbü'l-kemâl*'in müellifi şeyhülmuhammadîsîn Mizzî, İbn Receb, hadis ilminin yanı sıra tarih ve terâcime dair çok sayıda eser telif eden Zehebî diğer meşhur muhaddislerdir. Memlûkler döneminde yaşayan Suriyeli ünlü fakihler arasında İzzeddin b. Abdüsselâm, İbnü'l-Vekîl, İbnü'z-Zemlekânî, Bedreddin İbn Cemâa, Tâceddin es-Sübkî, Takıyyüddin İbn Teymiyye, Şemseddin İbn Abdülhâdî, İbn Kayyim el-Cevziyye öne çıkmaktadır. Bu devirde Suriye'de önemli dilciler de yetişmiştir. Arap dili alanında en önemli âlimlerden sayılan İbn Mâlik et-Tâî, Dimaşk ve Halep medreselerinde müderrislik yapmış ve Dimaşk'ta vefat etmiştir. Memlûkler'in Şam nâibi Tengiz, Suriye'de ilim ve imar faaliyetlerine önemli katkılarda bulunduğu gibi Dimaşk'ta Nûreddin Zengî'nin yaptırdığı hastahanelere ilâve olarak yeni hastahaneler inşa ettirmiştir. Tıp eğitiminin de yapıldığı bu hastahanelerde Reşîdüddin Ebû Huleyka, Ali b. Yûsuf b. Haydara er-Rehâbî, ömrünün önemli bir kısmını Eyyûbiler zamanında geçiren göz hekimi ve biyografi yazarı İbn Ebû Usaybia, İbnü'l-Lebbûdî, Muhammed b. Abbas ed-Düneysirî, İbnü'n-Nefis gibi tıp âlimleri yetişmiştir. Kozmografya ve coğrafya alanında Şeyhür-rabve ed-Dimaşkî, matematik, astronomi gibi dallarda Muhammed b. Ahmed el-Huveyyî, Muhammed b. Ahmed el-Mizzî, mantıkçı Kutbüddin er-Râzî, İbnü's-Şâtır gibi âlimler sayılabilir. Memlûk dönemi Suriye'si Mısır'la birlikte İslâm tarihçiliğinin zirvesini teşkil eder. Bu devirde Suriye'de yetişen tarihçiler arasında aynı zamanda Suriye kâdilkudâtı olan İbn Hallikân, Ebû'l-Fidâ, Birzâlî, Zeynüddin İbnü'l-Verdî, Safedî, İbn Şâkir el-Kütübî, İbn Habîb el-Halebî, İbnü's-Şihne, Takıyyüddin İbn Kâdî Şühbe, Şemseddin İbn Tolun, Şehâbeddin İbn Arabşah ve Nuaymî dikkati çeken müelliflerdendir. Bu devirde ansiklopedist veya derlemeci olarak nitelendirilen âlimler tarafından da geniş hacimli pek çok eser telif edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :
İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I-IX, tür.yer.; Mes'ûdî, *Mürü'ü'z-zehab* (Abdülhamîd), III, 20-270; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, tür.yer.; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), I-XL, bk. İndeks; İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-taleb* (Zekkâr), I-XII, bk. İndeks; Ebû Şâme, *ez-Zeyl 'ale'r-Ravzateyn*, tür.yer.; İbn Hallikân, *ef-feyât*, I-VIII, bk. İndeks; Safedî, *el-Vâfi*, I-XXVIII, tür.yer.; Nuaymî, *ed-Dâris fî târihi'l-medâris*, Beyrut 1990, I-II; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, I-IV, tür.yer.; N. Elisséef, *Nûr ad-Din*, Damas 1967, I-III, tür.yer.; Şevki Dayf, *Târîhu'l-edeb*, VI, tür.yer.; I. M. Lapidus, *Muslim Cities in the Later Middle Ages*, Cambridge 1967, tür.yer.; M. Cemâleddin Sürûr, *Târîhu'l-hadâretü'l-İslâmiyye fî's-Sark*, Kahire, ts. (Dârü'l-fikrî'l-Arabî), s. 223-244; Emîne Baytâr, *el-Hayâtü's-siyâsiyye ve ehemmu' mezâhiri'l-hadâre fî Bilâdi's-Şâm*, Dimaşk 1980, s. 374-397; Hasan Şümeysânî, *Medârisü Dimaşk fî'l-'aşri'l-Eyyûbî*, Beyrut 1403/1983; M. Kürd Ali, *Hiştâbü's-Şâm*, Dimaşk 1403/1983, IV, 3-89; İsmail Yiğit, *Emevîler Devrinde (41-132/661-750) İlmî Hareket* (doktora tezi, 1983), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 41-42, 153, 197, 207, 210-215; a.m.f., *Siyasi-Dinî-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi: Memlûkler*, İstanbul 1991, VII, 243-366; Ahmed İsmâil Ali, *Târîhu Bilâdi's-Şâm*, Kahire 1984, s. 335-355; Coşkun Alptekin, *Dimaşk Atabegliği (Togteginliler)*, İstanbul 1985, s. 176-184; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Eyyûbî ve Devlet*, İstanbul 1987, s. 337-437; a.m.f., *Salâhaddin'den Baybars'a Eyyûbiler-Memlûklar (1193-1260)*, İstanbul 2007, s. 335-403; Ömer Mûsâ Bâşâ, *el-Edeb fî Bilâdi's-Şâm: 'Uşûrû'z-Zengiyîn ve'l-Eyyûbiyyîn ve'l-Memâlik*, Beyrut 1989; Mehmet Akbaş, *Sahâbenin İslâm'ı Tebliği (Suriye Örneği)*, (doktora tezi, 2007), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 9-77, 204-218.

CENGİZ TOMAR

Osmanlılar'dan Günümüze. Osmanlılar döneminde Suriye'de ilmî ve fikrî hayat Memlûk döneminin tabii bir devamı niteliği taşır. Henüz yeterince araştırılmayan bu dönemi Arap edebiyatı tarihçileri genellikle bir çöküş devri olarak adlandırırlar. Arap bölgelerinin Osmanlı hâkimiyetine geçmesiyle birlikte ilim ve kültür hayatının ekseninin başşehir İstanbul'a kaydığı anlaşılabilir. Bu dönemde Ömer Ferruh ve Ömer Mûsâ Paşa'nın yaptığı çalışmalar (bk. bibl.) bu devirde Suriye'de

canlı bir ilmî ve kültürel hayatın varlığını ortaya koymaktadır. Suriye'deki Memlûk medreselerinin pek çoğu eğitim faaliyetini sürdürdüğü gibi Osmanlı sultanları ve beylerbeyileri tarafından yeni medreseler açılmış ve Osmanlılar medreselerin işleyişine pek müdahale etmemiştir. Bazı durumlarda medreselere Türk yöneticiler tayin etmekle birlikte, müderrisler genellikle mahallî ulemâdan seçilmekteydi. Bazı Suriyeli âlimler müderris olarak görev almak veya daha üst bir görev elde etmek amacıyla İstanbul'a gidiyorlardı. Ayrıca Suriye'ye tayin edilen Türk idarecilerin de genellikle mahallî ulemâ ile dost oldukları ve derslerine katıldıkları bilinmektedir. Yine Osmanlılar döneminde Dimaşk, Halep gibi Suriye'nin büyük şehirleri merkez olma özelliklerini korumuştur. Ahmed b. Muhammed el-Makkarî Dimaşk'a geldiğinde büyük ilgiyle karşılanmış ve Emeviyye Camii'nde Dimaşk ulemâsının katıldığı dersler vermişti. Özellikle İstanbul'dan Dimaşk'a yönelik ilmî hareketlilik mevcuttu. Suriyeli talebeler ve âlimler İstanbul, Kahire, Bağdat, Mekke ve Medine gibi şehirlere ilim amacıyla gidiyorlardı.

XIX. yüzyılda modern eğitim kurumları açılmadan önce eğitim ve öğretim faaliyeti medreselerin yanı sıra cami, tekke, hankah ve türbelerle âlimlerin evlerinde yapılıyordu. Camilerdeki dersler halka açıktı. Suriye'nin en saygın ilmî kurumu Dimaşk'taki Emeviyye Camii ile Kanûnî Sultan Süleyman'ın Mimar Sinan'a inşa ettirdiği Süleymaniye Külliyesi olmuştur. Medreselerde İslâmî ilimlerin yanı sıra astronomi, tıp, felsefe ve matematik okutuluyordu. Osmanlı döneminde faal olan ve kaynaklarda sıkça adı geçen medreseler arasında Âdiliyye, Berrâniyye, Fârisiyye, Takviyye, Cevvâniyye, Mukaddemiyye, Kaymeriyye, İzzîyye, Eşrefiyye, Çakmakıyye ve Emîniyye medreseleri sayılabilir. Bu devirde özellikle Suriyeli bazı ulemâ ailelerinin öne çıktığı görülmektedir. Bunların içinde Gazzî, Nablusî, Kudâme, Ferfûr, Muhibbî, İmâdî aileleri en önde gelenleridir. Hemen hemen bütün âlimler fıkıh, hadis, tefsir gibi İslâmî ilimlerin yanı sıra tabii bilimler alanında da bilgi sahibiydi. Şam'da Gazzî ailesi arasında en çok dikkat çeken şahsiyet tefsir, kıraat ve fıkıh âlimi Bedreddin el-Gazzî'dir. Çivizâde Mehmed Efendi, Bostanzâde Mehmed Efendi, Muîdzâde el-Amâsî ve Fevzi Efendi, Şam'a gidip ondan ders almışlardı. Bu durum İstanbul-Şam arasındaki ilmî bağın önemli bir göstergesidir. Bedreddin el-Gazzî'nin oğlu el-

Kevâkibü's-sâ'ire ve *Lutfü's-gemer* müellifi Necmeddin el-Gazzî hem Berrâniyye Medresesi müderrisi hem de Emeviyye Camii imamıydı. Gazzî ailesi onlardan sonra da pek çok âlim çıkarmıştır. Nablusî ailesine mensup Hanefî âlimi İsmâil b. Abdülganî en-Nablusî ile oğlu fakih, edip ve şair Abdülganî b. İsmâil en-Nablusî, Şam ulemâsı arasında zikredilmeye değer isimlerdendir.

Osmanlılar döneminde Suriye'de özellikle tarih ve terâcim sahasında pek çok âlim yetişmiştir. Bunlar arasında Memlûk dönemini idrak etmiş olan tarihçi Şemseddin İbn Tolun, *Dürü'l-Haleb fi târîhi a'ÿânî Haleb*'in yanı sıra yetmiş civarında eserin müellifi Halepli tarihçi, edip ve fakih Radiyyüddin İbnü'l-Hanbelî, *Terâcimü'l-a'ÿân min ebnâ'i'z-zamân*'ın yazarı Dimaşkî tarihçi ve fakih Bedreddin el-Bürînî, *Ahbârü'd-düvel ve âşârü'l-üvel* müellifi Ahmed b. Yûsuf el-Karamânî, *Şezerâtü'z-zehab* müellifi İbnü'l-İmâd, *Silkü'd-dürer* müellifi Muhammed Halîl el-Murâdî, *Hulâşatü'l-eşer* müellifi Muhammed Emîn el-Muhibbî ile Abdurrahman b. Ferfûr en dikkati çekenleridir. Arap dili ve edebiyatının Osmanlı döneminde gerilediğine dair genel görüşler, Suriye'de pek çoğu divan sahibi şair ve edibin varlığına dair bilgilerle anlamsız kalmaktadır. Bu edip ve şairler içinde Muhammed b. Necmeddin es-Sâlihî el-Hilâlî, Ebû'l-Meâlî Dervîş Muhammed et-Tâlevî, Abdülkerîm b. Mahmûd et-Târânî, Muhammed b. Nûreddin İbnü'd-Derâ ed-Dimaşkî, Muhammed el-Urdî el-Halebî, Eyyûb b. Ahmed el-Kureşî, Şemseddin Muhammed b. Tâceddin el-Mehâsînî ve Haleplî şair Mustafa b. Abdülmelik el-Bâbî el-Halebî sayılabilir.

İslâmî ilimler alanında yetişen değerli simaların bir kısmı padişahlar tarafından İstanbul'a davet edilerek iltifat görmüş ve çeşitli görevlere tayin edilmiştir. Bedreddin el-Gazzî'nin yanı sıra Hanefî fakihî Haskeffî, yirminin üzerinde eseri bulunan İbrâhim b. Muhammed el-Halebî, Ahmed b. Muhammed ed-Dimaşkî, Abdülvehhâb el-Ferfûrî, Şemseddin b. Atıyye el-Hamevî, aynı zamanda tefsir, dil ve matematik âlimi olan Zeynüddin Mansûr b. Abdurrahman el-Harîrî ed-Dimaşkî (Hatîbü's-Sukayne), Alâeddin b. İmâdüddin, Muhibbüddin b. Takıyyüddin el-Hamevî ile Muhammed b. Hasan el-Kevâkibî; hadiste Muhammed b. Yûsuf ed-Dimaşkî es-Sâlihî, Ahmed b. Ali es-Saffûrî, Ahmed İbnü's-Semmân ed-Dimaşkî; tasavvufta Muhammed b. Mu-

ammed b. Bilâl el-Halebî ve Muhammed b. Yahyâ et-Tazefî el-Halebî Suriye ulemâsının önde gelenlerindedir. Tıp ve astronominin yanı sıra matematik ve felsefe alanlarında derin bilgisi olan İbnü'n-Nakib el-Halebî'nin Emeviyye Camii'nde tıp dersleri verdiği bilinmektedir. İsmâil b. Abdülhak el-Himsî de bu dönemde yetişen önemli tıp âlimlerindedir.

Bugünkü Suriye'yi içine alan bölgede XVIII. yüzyıl ortalarından itibaren özellikle Avrupalılar'ın desteğiyle açılan misyoner okulları ve cemaat mektepleri hıristiyan halk tarafından kabul görmeye başlamıştır. Bunların ilki Dimaşk'ta hıristiyanlar tarafından 1775'te açılan Lazarist misyoner okuludur. Daha sonra Beyrut Amerikan Üniversitesi'ne dönüşecek olan Suriye Protestan Koleji'nden mezun olan Fâris Nimr, İbrâhim el-Yâzicî gibi düşünce adamları bölgede Osmanlı karşıtı muhalefet hareketine destek vermiştir. 1833-1840 yılları arasında İbrâhim Paşa'nın hâkimiyeti altındaki Suriye'de pek çok misyoner okulu açılmıştır.

1879'da Midhat Paşa'nın el-Cem'iyyetü'l-hayriyye'yi kurmasıyla on okul açılmış, bu okullar daha sonra devlet okuluna dönüşürülmüştür. XIX. yüzyılın son döneminde Suriye'de devlet okullarının sayısı daha da artmıştır. Bu okullarda dinî eğitimin yanı sıra tabii bilimler de okutuluyordu. Böylece medreselerin yanında modern eğitim veren mekteplerle misyoner okulları aynı anda eğitim vermeye başlamıştır. II. Abdülhamid döneminde Suriye, Selefî hareketin önemli merkezlerinden biri olmuştur. Abdülkâdir el-Cezâirî'nin liderliğinde Tâhîr el-Cezâirî, Cemâleddin el-Kâsimî, Abdürrezzâk Bîtar, Selîm el-Buhârî ve Abdülhamîd ez-Zehrâvî gibi Selefî âlimleri Suriye'de Osmanlılar'a karşı muhalefet hareketinin mihveri konumundaydı. Bunların etrafında Refik Bey el-Azm, *Hıta'tü's-Şâm* müellifi Muhammed Kürd Ali, Şükrî el-Aselî, Abdurrahman b. Ahmed el-Kevâkibî, Muhibbüddin el-Hatîb gibi ilim ve fikir adamları bulunmaktaydı. Bu dönemde Suriye'deki en önemli tasavvufî hareket Hânî ailesinden şeyhlerin liderliğindeki Nakşibendîliğin Hâliidiyye koludur.

Suriye'de ilk matbaa Halepli hıristiyanlar tarafından XVIII. yüzyılın hemen başlarında kurulmuş ve Arapça dinî kitaplar yayımlanmıştır. Daha sonra Mısırlılar'ın hâkimiyeti döneminde Suriye'de matbaalar açılmıştır. 1864 yılında Osmanlılar Suriye'de ilk matbaayı kurmuştur. Ardından

ilk gazeteler Arapça ve Türkçe olarak yayımlanmaya başlanmış, kurulan özel matbaalarda pek çok eser basılmıştır. Arap dünyasında süreli yayınlar Mısır'dan sonra ilk defa Suriye'de çıkmaya başlamış, özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısında yoğunluk kazanmıştır. İlk gazeteler misyonerler tarafından çıkarılmıştır. Osmanlı vilâyet gazetelerinin yanı sıra Suriyeli düşünürlerin ve misyonerlerin çıkardığı gazeteler de çoğunlukla Lübnan'da yayımlanmaktaydı. Suriye'de ilk resmî vilâyet gazetesi 1865'te neşir hayatına başlayan *Sûriyye*'dir. Bunu Halep'te neşredilen *el-Furât* gazetesi takip etmiştir. Halep'te 1867'de yayımlanan diğer bir gazete *Gadîrû'l-Furât*'tır. Aynı yıl Dimâşk'ta *eş-Şâm* adlı ilk özel gazete çıkmış, bunu 1878'de çıkan *ed-Dimaşk* takip etmiştir. Abdurrahman b. Ahmed el-Kevâkibî'nin Hâşim Attâr ile birlikte 1877'de neşrettiği *eş-Şehbâ* Halep'te yayımlanan Arapça ilk gazetedir. II. Meşrutiyet'in ilânından sonra Suriye'de basın yayın faaliyeti daha da genişlemiştir. Bu yayınlar arasında en meşhurlarından biri Muhammed Kürd Ali'nin 1906'da Mısır'da çıkarıp iki yıl sonra Şam'da neşretmeye başladığı *el-Muktebes* adlı edebiyat dergisidir. Muhammed Kürd Ali aynı adla siyasî bir gazete de çıkarmıştır. Bunun dışında *el-Müşkile* ile Şükrî el-Aselî'nin neşrettiği *el-Kabes* gibi gazeteler önemlidir. Arap milliyetçilerinin yayınlarına karşılık İttihat ve Terakkî, Mahmud Zeki'nin yönetiminde Suriye'de *el-Müşkât* adında bir gazete çıkarmaktaydı. Bu gazetelere Cemal Paşa'nın 1916'da yayımladığı *eş-Şark* da eklenmiştir. Halep'te çıkan gazeteler arasında *en-Nehda*, *Şadaş-şehbâ*, *et-Tekaddüm* önde gelenleridir. Fransız mandası döneminde, *er-Râbiâtü'l-edebiyiye* ile *el-Mîzân* dergileri dikkati çeker.

1903'te Osmanlılar, Şam Tıp Fakültesi'ni açmış, bunu 1919'da Dimâşk Üniversitesi'nin temelini oluşturacak olan Dimâşk Hukuk Fakültesi izlemiştir. Bu okul Tıp Fakültesi'yle birlikte 1923'te Suriye Üniversitesi'ni oluşturmuş, Suriye Üniversitesi 1958'de Dimâşk Üniversitesi'ne dönüşmüştür. Fransız mandası döneminde devlet okullarının yanı sıra özel yabancı okullar varlıklarını sürdürmüştür 1946'da Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasının ardından millî eğitime önem verilmiştir. Halep Üniversitesi 1958'de açılmış, 1971'de Lazkiye'de Tîşrîn, 1979'da Humus'ta Ba's Üniversitesi kurulmuştur. Özellikle 2000 yılından itibaren nisbeten daha liberal bir politikanın izlendiği Suriye'de yeni devlet üniversitelerinin yanı sıra pek çok özel üniversitenin açılmasına izin verilmiş, ayrıca özel gazete ve televizyonlara müsaade edilmiştir.

Tâhir el-Cezâirî tarafından Suriye'nin ilk halk kütüphanesi olarak 1881'de kurulan Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye bulunduğu el yazmalarıyla oldukça önemlidir. Zâhiriyye'de bulunan el yazmaları 1984'te Dimâşk'ta kurulan Suriye Millî Kütüphanesi'ne (Mektebetü'l-Esedî'l-vataniyye) nakledilmiştir. Şam'da Muhammed Kürd Ali başkanlığında 1919'da el-Mecmau'l-ilmîyyü'l-Arabî adıyla oluşturulan ve daha sonra Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye adını alan ilmî müessese Suriye'de Arap dili ve edebiyatının canlanmasında önemli rol oynamıştır. Bu kurumun çıkardığı *Mecelletü Mecma'ül-lugati'l-'Arabiyye* Suriye'nin yayın hayatı devam eden en saygın dergilerindedir. Fransız hâkimiyet döneminde 1922 yılında Institut Français des Etudes Arabes kurulmuştur. Suriye XIX. yüzyıl sonları ile XX. yüzyıl başlarında pek çok şair ve edip yetiştirmiştir. Suriye'de son yıllarda ro-

man ve hikâye dalında başta Hanâ Mîne, Zekeriyâ Tâmir ve Gâde es-Semmân olmak üzere Edîb Nahvî, Fâris Zerzûr Abdüsselâm el-Üceylî ve Halîm Berekât zikredilmelidir. Son dönemin en önemli şairleri ise Adonis olarak meşhur Ali Ahmed Said ile Nizâr el-Kabbânî'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

Radiyyüddin İbnü'l-Hanbelî, *Dürrü'l-habebe fi târîhi a'yânî Haleb* (nşr. Mahmûd Hamed el-Fâhûrî – Yahyâ Zekeriyâ Abbâre), Dimâşk 1972-73, I-II, tür.yer.; Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâ'tire*, I-III, tür.yer.; *Suriye Vilâyeti Salnâmesi* (1286 ve 1318); Sâmî el-Keyyâlî, *el-Edebü'l-'Arabiyyü'l-mu'âşir fi Süriyye*, Kahire 1959; Aîşe Abdülkâdir ed-Debbâğ, *el-Hareketü'l-fikriyye fi Haleb*, Beyrut 1392/1972; Halîl Merdem Bek, *A'yânü'l-karnî's-sâlis 'aşer fi'l-fikr ve's-siyâse ve'l-ictimâ'*, Beyrut 1977; M. Adnan Bakhit, *The Ottoman Province of Damascus in the Sixteenth Century*, Beirut 1982, s. 138-139; M. Kürd Ali, *Hıtaû's-Şâm*, Dimâşk 1403/1983, IV, 3-89; Ömer Ferruh, *Me'âlimü'l-edebî'l-'Arabî fi'l-'aşrî'l-hadîs*, Beyrut 1985, I-II, tür.yer.; Abdülkâdir Ayyaş, *Mu'cemü'l-mü'ellifîne's-Süriyyîn fi'l-karnî'l-işrîn*, Dimâşk 1405/1985; Yûsuf Cemil Nuaysâ, *Müctema' medîneti Dimâşk*, Dimâşk 1986, I, 159-169; II, 383-466; Abdullah Hannâ, *Mîne'l-itticâhâti'l-fikriyye fi Süriyye ve Lübnân*, Dimâşk 1987; Abdulazîz Durî, *The Historical Formation of the Arab Nation* (trc. L. I. Conrad), London 1987, s. 186-213; *Syria: A Country Study* (ed. T. Collelo), Washington 1988, s. 101-104; M. Râğib et-Tabbân, *l-'lâmü'n-nübelâ' bi-târîhi Halebi's-şehbâ'*, Halep 1988, I-VII, tür.yer.; Ömer Mûsâ Bâşâ, *Târîhu'l-edebî'l-'Arabî: el-'aşrü'l-'Osmânî*, Beyrut-Dimâşk 1409/1989; D. D. Commins, *Islamic Reform Politics and Social Change in Late Ottoman Syria*, New York 1990, tür.yer.; a.mlf., *Historical Dictionary of Syria*, Lanham 1996; Abdülğani İmâd, *es-Sultâ fi Bilâdi's-Şâm fi'l-karnî's-sâmin 'aşer*, Beyrut 1414/1993, s. 171-241; E. Tauber, *The Emergence of the Arab Movements*, London 1993, s. 10-69; M. Cemil eş-Şattî, *A'yânü Dimâşk*, Dimâşk 1414/1994; tür.yer.; M. Müti' el-Hâfîz – Nizâr Abâza, *'Ulemâ'ü Dimâşk ve a'yânühâ fi'l-karnî'l-hadî' 'aşer el-hicrî*, Dimâşk 1421, I-II, tür.yer.; M. Halîl el-Murâdî, *Silkü'd-dürer* (nşr. Ekrem Hasan el-Ulebi), Beyrut 2001; Yakup Civelek, *Osmanlı Döneminde Arapça Süreli Yayınlar*, Van 2005, s. 172-192.

CENGİZ TOMAR

Nüreddin
Zengî
Bîmâristanı –
Hama /
Suriye

2. Mimari. Suriye'de iklim ve malzemenin uygunluğu dolayısıyla Eskiçağlardan beri yoğun bir yapılaşma görülür. Ugarit (m.ö. 1400), Pers (m.ö. 538-333), Büyük İskender (m.ö. 356-323), Sâsânî (226-651), Roma ve Bizans (333-636) kültürlerinden kalan anıtsal yapılar İslâm dönemi yapılarına bir ölçüde örnek olmuştur. Emevîler öncesinde müslümanların ihtiyacı karşılamaya yönelik, Mescid-i Nebevî'nin plan tipini tekrarlayan mimari anlayış Dimâşk'ın fethi ve başşehir oluşuyla değişik bir boyut kazanmış, sanat yönü ağır basan bir bayın-